

Васил Тоциновски

ТРАЈНИТЕ ПОРАКИ НА ПАРТЕНИЈ ЗОГРАФСКИ

Возвратената почит и љубов од браќата по судбина и по перо секако претставува еден од највпечатливите аргументи за трајните вредности на една личност и нејзиното дело кои се втиснуваат како неизбришливи траги во историјата и опстојбата на својот народ. За учебникарот и преведувачот, филологот и фолклористот, еден од најучените луѓе на Македонија од средината на 19. век, преродбеникот Партениј Зографски, кој заедно со Димитрија Миладинов се централни личности во македонската преродба со свои книжевни прилози ќе се одгласат и неговите современици. Одговорноста пред пишаниот збор, просветувањето и патриотизмот се високо сознанени и издигнати етички норми на кои децидно и самиот укажува и повикува во своите „Наравоучителни совети“ кога вели дека „Учението е голема работа; човек без него е получоек“ и компарирањето оти тоа е „Како еден слеп што е пред опулен (што имат очи) и како глух пред здрав, така еден неучен пред учен“. Обраќајќи им се на младите поучува: „Не е човек тој човек, што не мислит и не се грижит според силата си за општополезните работи не толко на селото си и градот, но и за всијот народ“. Станува тој светлина и патоказ кон слободата и иднината, човекувањето и опстојувањето, непокорот и истрајувањето во еднаш дадениот човечки живот. Во постојана акција и борба за слободата и вистината, за чистота и честитост, бил трајно неразбран и прогонуван, напаѓан и негиран, та таа судбина на македонскиот паталец сама по себе претставувала творечка провокација животните и творечки врвици на Партенија Зографски да се пресоздаваат како лик и тема во литературата.

Поставувањето на Зографски за владика на Полјанската епархија со седиште во Кукуш е повод на инспирација за првата стихотворба „Питање и одговор“ на Рајко Жинзифов. Историските факти запишале: „Оставајќи со своите учебници пишувани на македонски јазик, со двете статии за решавање на прашањето на општиот јазик, пишувани на македонски јазик, со објавените записи од народното творештво, светли страници од историјата на македонското национално будење, и трпејќи удари од страна на низа бугарски автори, согледувајќи ја безизлезноста на реализирањето на идејата за еден општ јазик, Партенија целиот се беше ангажирал во борбата за извојување на самостојна словенска црква“.

Во низа акции што видните бугарски и македонски првенци во Цариград ги преземаа пред Патријаршијата и Портата за решавање на прашањето за самостојна словенска црква во Отоманската држава, Партенија, како близок до руското пратеништво и до бугарскиот црковно-просветен живот во Цариград, редовно се наоѓаше во групата одредена да преговара со претставниците на Патријаршијата односно на Портата.

И кога созреа ситуацијата да се направи првиот чекор: да се именува владика од домашните, словенски свештени лица за старешина на Полјанската епархија со седиште во Кукуш, изборот падна на Партенија Зографски, иако имаше и уште неколку кандидати.

На 29 октомври 1859 година Партенија беше свечено ракоположен од страна на солунскиот митрополит Неофит во патријаршиската црква во Цариград. „Народната веселба беше општа“¹. Тие народни чевствувања и празнувања како колективно меморирање низ поетиката на народната песна и со нагласена химничност се пресоздаваат во чинот на индивидуалното поетско обновување на студентот од Македонија, Рајко Жинзифов во далечната и студена Москва. Именувањето на Партенија за владика го грее како сонце и го исполнува со бескрајна љубов во дваесет и шесте катрени и завршните шест стиха како посебна целина на стихотворбата „Питање и одговор“². Структурата од прашања и одговори претставува убав поетски одбир низ кои најuverливо би се изразиле идеите, темите и мотивите, состојбите и расположенијата во прелевањето на надворешните слики, сликите од природата кои стануваат едно со внатрешните, најинтимни мисли и чувства на човекот. Синото небо е ведро и бистро, златното сонце е јасно, а бујниот ветар вее росно. Ги снемало густите магли, темните и мрачни облаци, каде се сокриле? Се бара одговор за веселоста од земјата, долините, високите планини и гори, од полињата, дрвјата и стрмнините и од зелените рамнини. Новата чудесна слика на природата е слика на препородување. Со восхит пред нив стои поет, прашува и бара одговори. „Што за радост? Кажи солнце / Славеј

---

¹ Харалампие Поленаковиќ, Во екот на народното будење, изд. Македонска книга, Скопје, 1989, стр. 8.

² Рајко Жинзифов, Одбрани творби, приредил Гане Тодоровски, изд. Мисла, Скопје, 1981, стр. 38-41.

пиле, ти братенце, / лебед милиј, вси пилиња, / Слаткогласна ти дружино?//
Зашто стс'сја распсјали?/ Гласи слатки пропустили?/ Так ви свјата хубавина, /
Кажете ми о дружина!“

Но што гледаат неговите очи со тебе „мило, јасно, светло солнце“ таму
недалеку од Солунско, на она поле Кукушко. Луѓето насобрани се веселат
пеејќи песни и играјќи ора. Момчињата и девојките играат, а старците пијат
вино, се веселат и името божјо го слават. Песната се издигнува во небесните
височини. „Братја, братја, дружно, сложно / Громогласно, едногласно / Пејте
славете Вишне Бога, / Жалост, т'га, ајд без трага!“ Дошло ново време и згинало
старото и тешко бреме. И долетала сокол птица, ги раширила крилјата и го
пуштила писмото. Писмото испратено од големиот Цариград во кое меѓу
другото цариградскиот патрик известувал: „Праштам вам еднороден / Владика
еднокрвен. // Имја нему, Партениј; / Примете го, Кукушани, / С тепло сердце,
с тепла љубов / И молитва мој благослов“. Победата на светото народно дело
е крунисана со поставувањето на Партенија за владика и благословите од
устата на народот се „Боже отче, / Преблагий небесниј творче / Слава тебе и
држава / Ниње присно и довека“. Во вековнината на народните идеали црните
очи ќе леат жешки солзи не од жалост, туку од радост.

И во својата втора творечка објава, стихотворбата „Гулаб“ се навраќа на тој
величествен настан во Кукуш, иако не го споменува директно името на
Партенија Зографски. Птицата симбол на слободата и убавината, на добрината
и љубовта ги разнесува гласовите за големиот народен син. Тој е свет
избраник, оттука и делото негово е свето. „Нарочно те тебе прашта. Една душа,
која страда. / За слоштастната си мајка. / И невините си братја. // Страда, зашто
ги остави/ Т'ј, без да им поможи. / Во големо злоштастие. / И во крајно
бедствие. // Ги остави без утеха. / И без никаква надежда, / Без да слуша нивни
молби, / Без да гледа нивни с'лзи“. Ете го човекот со „душа мрда, много блага“
кој во своето дело ништо не жали за татковината. „Името ќе го научиш. /
Многу лесно ќе го најдиш. / Но остави ме да ти го кажам, / Местото е Кукуш,
вељам. // Кукуш, Кукуш, приближиште, / За фанарјотите - огниште! / Тамо, о
гулабе, ходи, / Тамо свободно застани. // Тамо ќе најдиш една душа., / Душа
м'дра, много блага, / Прочуена в околија, / Б'лагарска Македонија“. Честа и

славата го овековечуваат името на големиот син на Македонија.³ Почитта и љубовта кон делото на Партенија Зографски, Жинзифов ја изразил и во огледот за „Димитар и Константин Миладиновци“ и пишувајќи за неговите учебници составени на македонски јазик во Кукуш, истакнува дека: „Родителите не можеле да се изнарадуваат, слушајќи како децата им читаат од свештената историја на отец Партенија, подоцна издигнат во архиепископски син по барање на кукушаните. Тие не требало да прашуваат што е напишано во книгата, а самите го разбирале прочитаното. Речиси секојдневно луѓето доаѓале во училиштето да гледаат како учителите им ги учат децата“⁴.

Поставувањето на Партенија Зографски за владика предизвикало многу реакции и интриги и бил будно следен од Патријаршијата⁵, по што бил на должноста митрополит на Нишавската (Пиротската) епархија од 1867 до 1974 година⁶. За овој настан, односно „барање да се отстрани од Кукуш, имаме еден одзвук кај поетот Андреја Петкович, авторот на познатата сатира „Глас од далека земја“ вперена против Авксентија велешки, инаку родум Бугарин, немилосрдниот експлоататор на македонското население од велешката епархија“⁷. Препејувајќи ја на македонски јазик басната „Врана“ од Крилов, Андреја Д. Петкович во коментарот, кој му претходи на препенот, го зема во заштита Партенија Зографски и ги напаѓа неговите противници, католичката пропаганда, на чело со Драган Цанков⁸. По тој повод Александар Спасов ќе запише дека: „И во дописката, како и во стихотворбата, нивниот автор укажува на неодложната потреба од создавање на вистинска просветена духовна и световна интелигенција која ќе може правилно да ја усмерува и движи народната преродба. Меѓутоа, состојбата во тој однос на тогашното наше и бугарско свештенство е повеќе од лоша. Правдољубов ја констатира“ онја груба простота в која се находјат у нас сички духовни лица од сами долни и до најгорни“. Во моментот кога од сите страни во Македонија и Бугарија се дига

---

³ Р. Жинзифов, Одбрани творби, стр. 31 - 37.

⁴ исто, стр. 342.

⁵ Българската възрожденска интелигенция, Държавно издателство „Д-р Петър Берон“ София, 1988, стр. 503.

⁶ Македонија настани личности дела, Општа книжевно - историски прирачник, Томислав Тодоровски, изд. Матица Македонска, Скопје, Мелбурн 1999, стр. 121-122.

⁷ Х. Поленаковиќ. Во ескот на народното будење, стр. 26.

⁸ исто стр. 27.

глас за слободна национална црква, Правдољубов бара тоа словенско свештенство што ќе треба да го замени грчкото да биде достоинство за должностите спрема својот народ, а да не ги повторува истите грешки на претходниците, какви примери веќе имало, а од кои еден тој самиот ќе го изнесе во стихозбирката. Необразованите свештеници, простите и грубите, било тие да се Словени или Грци, се еднакво бесполезни и дури штетни“⁹. Високообразована, честита личност со значење и зрачење е токму Партенија Зографски, „човек со завидна култура, тој се одликувал со познавање на јазиците. Од старите јазици го знаел старогрчкиот, латинскиот, еврејскиот и старохалдејскиот“¹⁰, го знаел францускиот јазик, кога во 1850 година престојувал шест месеци во Париз¹¹.

За тие времиња и настани трајни се иследувањата и коментарите на Харалампие Поленаковиќ. „Посветен на народното просветување, постојано обиколувајќи ја епархијата и отворајќи народни училишта, воведувајќи го црковнословенскиот јазик во богослужбата, а народниот македонски во училиштата, аскетски скроман и без салтанати, не окружувајќи се од градските првенци во Кукуш и Дојран, природно беше Партенија набргу да се здобие со низа непријатели. Покрај постојаните прогони од страна на солунскиот митрополит Партенија не успеал да најде јазик на спогодба ни со некои видни луѓе од Кукуш и Дојран. Меѓу нив прилично негативна улога во дефинитивното отстранување на Партенија од владичката столица одигра познатиот кукушанец Нако Станишев, еден од видните луѓе, кој играл важна улога во времето на преродбата од овој период“¹². Оттука и оценката дека „има големи заслуги за просветното дело во Македонија“¹³. Од новите бугарски извори да го забележиме и Бугарскиот енциклопедиски речник¹⁴.

---

⁹ Александар Спасов, Истражувања и коментари, изд. Култура, Скопје, 1977, стр. 129-130.

¹⁰ Блаже Конески, За македонскиот литературен јазик, изд. Култура, Скопје, 1967, стр. 177.

¹¹ Македонски историски речник, изд. Институт за национална историја, Скопје 2000, стр. 362.

¹² Х. Поленаковиќ, Во емот на народното будење, стр. 27.

¹³ Милен Куманов, Македонија кратък исторически справочник, изд. Тинапрес, Софија, 1993, стр. 196-197.

¹⁴ Български енциклопедичен речник, изд. Абагар, Велико Трново, 1999 - 2000, стр. 817-818.

Лошата положба на народот под неуките владици била повод за написот и за стихотворбата, која што требало да послужи како илустрација на вистината. И конкретно таа вистина ја имаме во ликот и делото на Партенија. Авторот неа ја слушал како „рассказ, кој ми је рассказан от очевидци за оние наредби Архиепископа Българина... кога би в.. Апостол. Сички притесненија и злоупотребленија, кој он правил в... Еве што ми рассказале за... кога бил в.. Епископ...“ И во „Глас од далека земља“ ги препознаваме сите специфичности на поетскиот свет, на уметничко - естетските и лексичките посебности на Андреја Д. Петкович. Во нив авторот укажува на големата потреба од создавање на вистински просветна духовна и световна интелигенција која ќе може правилно да ја усмерува и движи народната преродба¹⁵.

Во монографијата за Партенија Зографски, Костадин Кајдамов ќе запише: „Раководен од родољубивите чувства кон својот народ, од љубовта кон македонските православни верници и од христијанскиот морал, г. Партениј целиот свој живот го посветил на духовно - црковното и културно-просветното издигнување на македонскиот народ“¹⁶. Човекот кого Блаже Конески ќе го именува како „клучар на народната јазична ризница“, а А. В. Рачински ќе допише дека него „ќе го фалат потомците“. Неговите учебници и преводи, написите по весници и списанија, како еден од првите собирачи и издавачи на македонски народни песни, главен пропагатор и организатор за испраќање на македонски момчиња на школување во Русија, иницијатор за отворање на првото училиште на народен јазик во Охрид, минувајќи го животот во борбата за самостојна словенска црква се втемелил во иднината и блескотните перспективи на својата татковина Македонија. Така и можел да биде книжевна инспирација и во современата македонска литература. Блаже Конески во поемата „Свети Спиридон Нови“¹⁷, ја раздиплува животната приказна за Спиро, роден во чесна фамилија од мајка Доста и татко Илија, кој рано останал сирак и кога пораснал имотот и себеси се завешта Свети Јовану Бигорски, / при игумена Партенија, / бивши атаман, / Русин“.

---

¹⁵ Васил Тоциновски, Живата поетска реч на Андреја Д. Петкович, Современост, Скопје, год. 38, бр. 4 април 1988, стр. 38-45.

¹⁶ Костадин Кајдамов, Партенија Зографски епископ полјански, Дојран, 1997, стр.91.

¹⁷ Блаже Конески. Собрани песни, изд. Македонска книга, Скопје, 1987, стр. 293-296.

Поетот иако ја следи биографијата на човекот и од неа ја испишува лирската историја, тенденцијата несомнено е кон нејзино универзално поставување на егзистенцијата. Поврзаноста со Партенија Зографски се повикува на дел од неговата аргументација. Во блискиот манастир Св. Јован Бигорски Павле го завршува келијното училиште и добро го совладува словенското писмо.

Анатолија Зографски, родум од Лазарополе, заслужен архимандрит од Зограф, посетувајќи го родниот крај и манастирот Бигорски, го забележал Павлета Тризолски (идниот Партенија Зографски б.м.), кој се истакнувал сосвоето пеење во црковната богослужба и со својата писменост, и го посветувал пријателот Василка - младиот Павле да го испрати на понатамошно школување во Солун или во Цариград.

Откако ја совладал писменоста во манастирот Бигорски, Павле минал во Охрид во 1836 година и станал ученик во прочуеното училиште кај Димитрија Миладинов. Во Охрид, кај учителот Митре, како што го викаа идниот преродбеник, Павле останува одвај една година, но за тоа време меѓу нив се воспоставува искрен пријателски однос, кој ќе трае до крајот на животот на саканиот учител. Во времето на преродбата, во шестата деценија, Партенија одржувал многу живи контакти со својот учител, посетувајќи го еднаш по завршувањето на богословските студии и водејќи го со себе во Јован Бигорски и во Галичник, односно препорачувајќи го учителот како погодна личност за собирање доброволни прилози низ Македонија за градење нова бугарска црква. Партенија е тој што во манастирот Зограф ќе му држи часови по руски јазик на Константин Миладинов (и на други млади луѓе). Партенија со своите препораки до Одското бугарско настојателство успеал Константин во ноември 1856 година да добие парична помош за студирање во Москва¹⁸. Анатолиј Зографски станал покровител на Партенија Зографски кој во 1839 година го повикал да го продолжи школувањето во семинаријата во Атина (1839-1842), а подоцна тој го испратил во манастирот Зограф каде на 23 ноември 1851 година го отворил богословското училиште во кое учителствувал до 1852 година.

---

¹⁸ Х. Поленаковиќ, Во ескот на народното будење, стр. 9

Светоста на Спиро се множи и пред мислениот му взор, / божем до небо допреле, се јавуваа чудесни зданија: Свети Јовану тоа се коначите сосе лепа церков, сосе камбанарија, сосе позлаќените икони од Зограф Дича, меѓу нив, најличната, Дева Марија. Пред тоа видение се чуди и уми, и како Радика всоне да му шуми. Слика низ точни назнаки од родниот крај на Партенија и моќта кон оданоста на световното дело со кое само одбраните можат да видат, зашто „никој со очи на животта своја не видел такво чудо и убост“. Оттука тие не се ниту ситни, ниту само „а камен темелник на божјиот храм“. Така минале годините „превртливи како жените“, та дошле и лоши времиња и останал Спиро сам во денови тешки, сам во полноќи слепи, со слаби раце и плешки божјиот храм да го крепи. Скромен и оптужуван, неразбран и прогонуван, отфрлен од општествениот живот, со поразии и изгубени илузии Партенија Зографски се вратил во Цариград и оттаму да замине од животот.

Драмата на знаменитиот македонски просветител е повод за Трајан Петровски да ја напише песната „Спротивставени појави“¹⁹. Драмското децидно е одредено и со поделбата на песната, би очекувале тоа да бидат пеења, но, не е тоа, туку се дидаскалии како појава прва, појава втора и појава трета. Првата појава би рекле го открива местото на настанот и сценографијата како впечатлив податок во кој се случува настанот. Се одбележува некаков христијански празник, во Патријаршијата се врши причестување со молитва за покајување на грешните. Не одсвонуваат камбани, ниту пак се веат знамиња, „Само везирите во пресрет на великоушните со вапсани јајца во доламите“. Уводната појава телеграфски го открива надворешниот дел од драмата чии носители се знаменити личности и самиот народ. Неуништивиот поет Константин Миладинов стои исправен и гордолик и ја отвора втората појава. Неговото лице е свртено кон „позлатената панорама на царскиот град“ и застанат наспроти Патријаршијата гласно го говори писмото што неговиот брат Димитрија го упатил до Кукушани. Очите му се црвенеат, горат, прстите му се лепат на смолата од исплашениот босфорски воздух, а „Гласот му се отвора стреловито / како што се отвора пат пред рофја / И веќе се случува неимоверната појава/ Луѓе со козинави славјански гради/ излегуваат од

---

¹⁹ Трајан Петровски, Поезија, изд. Мисла, Скопје, 1998, стр. 256 - 257.

толпите / и чекорат по водите на Босфор / како што чекорел Исус по морето“. Библиското добива суштинско значење со најава на македонската драма и на нејзиниот протагонист. Се во неа е документирано. Наместо зборови поетот користи слики на акции со кои ги остварува максимално и поетските пораки од сопствената творба и мудроста дека човекот и животот не се мерат по зборовите, туку по нивните големи и корисни дела. „Пред нив отец Партенија, Зографот / со крст во рацете и со запалена мантија / го благослови писмото и учебниците / што им ги усвитија душите на Кукушани. / И пак везирите во пресрет на великодушност / со вапсани турбани на главите“. Македонскиот преродбеник е заедно со својот народ кој го почитувал и слави, тие се воздигнати и горди, но кон нив доаѓа крвавиот непријател „со вапсани турбани на главите“.

Сликите во третата појава ја предаваат наместа и штуроста по битката по која само се зголемиле противречностите. Од Охрид се накренале снопови од заслепителна светлина кои ги потпалиле небесните просторства над Стамбол. И повеќе ништо не е така како што било порано. Пламнале свездите, молитвите и храмовите, „така се оправдала одмаздата за погубиите“, та одеднаш и раскошните босфорски убавини заприлегале на болката и ужасот од македонските манастири. Заминувањето на големиот македонски син Партенија Зографски од животот отворил нови мрачни простори од страв и неизвесност, злоба и омраза. „Над царскиот престол загосподарила / фарисејска тишина / што само глупее, а не утешува“. Трајан Петровски е автор кој мошне често и инспиративно ја користи за творечки предизвик македонската културна историја со нагласена документаристичка постапка која обезбедува едно ново трајно меморирање на македонското истрајување низ вековите, но и покажува на потребата за нејзино пресоздавање во литература како неопходност на културните народи во нивниот однос кон сопствениот корен, непокор и идентитет, кон својот знак на препознавање како ука и поука.

Антологиската песна „Стапки“²⁰ на Тодор Чаловски потврдува две релевантни одлики на неговата поезија; грижата, почитта и љубовта кон

---

²⁰ Тодор Чаловски. Глас крепител, изд. Макавеј, Скопје, 2000, стр. 33-34.

предходниците на македонската опстојба и непокор и судбинските мигови и димензии од егзистенцијата на човековата цивилизација. Со строга мерка кон зборот и со многусложна значност на мислата ја создава „Стапки“, наслов кој децидно го изразува колективното исчекување во животот и во иднината, а поднасловот „Исповед“ од колективното меморирање луцидно го оттргнува индивидуалното, субјективно доживување и искуство, делото на човекот како негово трајно присуство во димензиите на историјата и како неповторлива судбина која поетот ја документира со посвета „На Партенија Зографски“. Сложеноста на насловот е само предуслов во влегување на неколкуте семантички рамништа на оваа поезија и во оваа вековита и лековита песна на Чаловски која уште во првата строфа го раздиплува епското платно на вековните идеали во кои: „Стапка по стапка / сите стасавме тука / кај што убавината / нема каде потаму / и копнеж повисок / нема“. Поетот и суштината на постоењето во пространствата на универзумот „Со мисла и срце / видовме подалеку / кај гине темното / како во длабока бездна / пред светлината, божја“. Стожерна оска е хармонијата на светот и тоа го документира и структурата на самата песна составена од шест строфи од по осум стиха.

И во неа авторот како македонствујушти челник е летописец на минатото и сегашноста, предвесник на иднината кои се во постојано заокружување и отворање на живите пулсации за домашното огниште и семејството како темели на човештвото, за мајчиниот јазик, со „Сердарските болести“, негова поетска книга од 1975 година, од спомени, вера и верба, со надеж и светлина во кои: „И уште чувме / како глаголи силно / под палатине камени / восхитот што не може / од својата да се сочува / коба“. Истрајноста и мудроста на колективот како коректив на индивидуалното ги вреднува трудот и делото како единствена мерка за човекот. Со него во историјата се запишуваат и неговите водачи, за делото на просветителот Партенија Зографски говорат и последните три строфи. „Исходот од зборовоинствата“ не се разгласуваат само како настан од едно време и од конкретно дадени историски реалности, туку нив поетот ги извишува на општи и вековни рамништа во кои ние како Македонци и како човекољубци „Ништо не преценивме / за да не заслепи / сонот пред кој чисто / јазикот на будењето / за сите дарови има“. Тажната македонска историја од прокоби и заблуди, делби, распарчувања и небиднини, поразии, болести и смрт се историска поука на морален кодекс по кој пак тие

исти Македонци „Во нежен допир / со родот наедрен / се кинеше тишината / и
полека но сигурно/ врз очите ни капеше / полнота“.

Елементарните категории на минливост и неповратност, на бесмисла, на парадокси и апсурди не се победени, тука и победа не е можна, туку логички тие се исполнуваат со полнота, како што бележи Чаловски и во која единствено можеше да се остварува и да се множи совладувањето и пресоздавањето на светот на животот. Сам по себе како високо изграден естетски принцип поетовиот глас се воздига химнично и повикува на оддавање почит за честа и достоинството, како поттекст во песната силно инспириран од личноста и делото на Партенија Зографски. „Со нас оживеа / пепелта на предците / која го натпева времето / во кое не исчезнува / ниеден бол неразбран / ниту пак трага/човечка“. Животот и светот претставуваат своевидно совршенство и таа мисла сама по себе е повод за дијалог и за семојни негирања. Во нејзините меѓу редови на ум ја имаме и древната мудрост дека нема совршенство. Но, нели човечки и од памтивека е сонот за тоа совршенство. Мирот и спокојот во душата, исполнетоста на мислата со светоста на сенародното дело низ примерот на македонскиот просветител е едно можно совршенство, еден допир со него, можеен влез на кој не упатува и творчката тенденција на Тодор Чаловски. Повикувајќи не на внимателно читање авторот ни открива една чудесна постапка. Последниот стих од секоја строфа е по еден збор и потоа сите тие собрани во нова, можна строфа ја откриваат магијата на историјата на татковината и таа порачува, прекорува, опоменува дека: „нема / божја / коба / има / полнота / човечка“. Секако еден пример на возвратена почит и љубов за еден човек и неговото дело кои станале меѓник во истражувањето и вербата на еден народ и прераснале во негова етика и религија, со песната „Стапки“ на Тодор Чаловски како висок естетски резултат и сите заедно потврдувајќи дека можноста на совршенство е меѓу другото и во неповторливоста и во само еднаш даденоста на нештата.

Таквиот однос низ вредни естетски резултати, како континуиран творечки процес го бележиме и кај поетот Петре Бакевски. Сонетот „На островот Халки кај Цариград“²¹, ја има посветата „На просветителот Партенија Зографски“. Драматичната сторија се отвора со првите стихови: „Затворено е тоа време! И

---

²¹ Петре Бакевски, Сто сонети, изд. Спектар прес, Скопје, 1997, стр. 84.

се крие! / Исчезнати се тие еха! Глас што буди! Ветровите ли помнат, бранот в камен бие. / Во една мисла ветрот збран е - кој ќе се суди!? Таа е децидно назначена и со употреба на граматичкиот знак извичник. Патријаршијата го оптужила и го гони Партенија, кого солунскиот митрополит го имал ставено во тежок домашен притвор и од тој затвор низ возбудлива авантура побегнал во Цариград и побарал засолниште во руското пратеништво. Градот во кој го завршува и животот. А што имал и што видел тој од животот! „Ве молиме - зборувајте за него противниците - каков е тоа владика? Со чорбациите не одржува врски; чибук кај него во епископија нема; се мачи со поповите, ги учи како ќе читаат в црква; го нема дома, туку постојано патува по селата, да изградува училишта; ние од него немаме ни чест ни салтанат“. Со него е народот тој нему му служи. Оттука и „Се врти кон нас остров! Дишење ни сети! / По мирис - морето се пени, збор се слуша. / Од небеса се сени птица - глас ни вети, / На која стапалка си жив, стој, - дај ми душа!“ Се препознава светиот човек се чувствува неговиот збор од магичноста на вековите како мелем за сите рани. Тој е во коренот на националната самобитност. „Сам ќе те сетам! Зборот топлина ми шири/ Во кругот магичен што доказ векот бара- / Со корен жив да крикнам - сонцето го смири, - и ги отвора патиштата кон иднината. Оние патишта во кои се вградувал просветителот и по нив сеел добрина, верба, почит и љубов. „По патека со свезда - никој не не кара! / Си мижам кога мигот среде море тоне - / Со тебе бев, знам! Жарче пламти! Сам на соне!“

Личноста и делото на Партенија Зографски секако не се од оние судбини кои предизвикале помасовна потреба на поетски исказ во современата македонска литература и за кои се испишале посебни страници на нивна лирска биографија, како оние за Димитрија и Константин Миладиновци, Григор Прличев, Рајко Жинзифов, Кочо Рацин, Никола Вапцаров, Блаже Конески. Притоа, овој податок не треба само да биде потсетник, да се остане само на тоа, туку работна обврска за ново преиспитување, исчитување и нивно пресоздавање. Тоа го налага македонската литература како член од големото семејство на светската литература, во кое постојат многу примери на прекрасно возвратена почит и љубов кон предците, сонувачите и фантазерите, трагачите и толкувачите на иднината. Во тие релации и оние кои тоа го прават сами по себе се впишуваат во традицијата и континуитетот на националното

битување. Релациите меѓу минатото и литературата се едно од суштинските прашања за секоја литература на еден народ. „Трајното, вистински перспективното во историските чинови не се одмеруваат само со одгласот на времето во кое настануваат. Интересот на поколенијата и вниманието на идните судници не еднаш се покажале рамнодушни или крајно сувопарни спрема збиднувањата што биле и премногу шумни во нивното некогашно времетраење. А некои подруги некогашности, макар што не добиле веднаш по појавата своја автентично признание или суштинското во нив трпело од тирадите на погрешно упатени славоогласувања, со особена сила и за долго го привлекуваат поетот на тие кои му припаѓаат на новото време. При која и да е средба со историското - првенствено е во однос на оценката прашањето за остварената проекција во пределот на иднината. Ќе ја натфрлат ли настаните на минатото епохата што ги создала, станувајќи дел од битките на посложената и повисока развојност, тие неизбежно прераснуваат во жива, одухотворена сопственост на низа генерации. И најопипливо е тоа, кога историското - во видот на традицијата - им се наложува на потомците што чекорат по друмот на историјата понесени од нејзините понови и посмели преобразувања. И тогаш, со право тврдиме, дека минатото не е само историја, дека со најзначајното во себе знае и за своевидни делувања во светот на сегашноста“²².

Пишувајќи на темата „По трагите од подвигот на Миладиновци“, Димитар Митрев децидно и трајно ги маркира односите меѓу минатото и литературата. Како мото ја земал мислата на Димитар Миладинов според која „Јас го посеав семето, а вие бидете живи да го ожнеете неговиот плод“. Оттука и овие наши страници за Партенија Зографски се токму обид за допир со личноста и делото од кои не делат многу децении од мрак и незнаење, делби и преселби, недоумици и недоречености низ кои тој се пробивал, зрачел и значел со сопственото дело како единствена вредносна мерка за човекот во освојување на нови вредности од убавината и иднината на човечката цивилизација.

---

²² Димитар Митрев, Минато и литература, изд. НИК Наша книга, Скопје, 1970, стр. 135